

17. ΑΝΑΣΚΑΦΗ ΚΑΤΣΑΜΠΑ

Ἡ ἀνασκαφή τοῦ μακροῦ, λαξευτοῦ δρόμου τοῦ ἀνακαλυφθέντος κατὰ τὸ προηγούμενον ἔτος τάφου Η τῆς ὑστερομινωικῆς νεκροπόλεως τοῦ λιμένους Κνωσοῦ (Κατσαμπᾶ) (βλ. Ἔργον 1963, σ. 177 ἑξ., ΠΑΕ 1963, Ἔργον 1964 σ. 130 ἑξ. Ill. London News, 14-8-65), ἐκρίθη ἀναγκαία ἐκτὸς τῶν ἄλλων καὶ λόγῳ τῆς ἀνακαλύψεως ἐντὸς τοῦ δρόμου καὶ εἰς ὕψος 1.90 μ. ἄνωθεν τοῦ δαπέδου (δομοῦ μεθ' ἑνὸς κρανίου) ἑνὸς ψευδοστόμου ἀμφορέως, ἑνὸς θυμιατηρίου καὶ δύο λιθίνων ἀγγείων, ἐπὶ δὲ τοῦ δαπέδου, παρὰ τὴν εἴσοδον, δύο χρυσῶν ταινιοειδῶν ἐλασμάτων με γλωσσοειδεῖς ἐγκοπὰς κατὰ τὰ χεῖλη καὶ τμημάτων ὁμοίων. Ἡ ἀνασκαφή λόγῳ τοῦ μεγίστου βάρους καὶ μήκους τοῦ δρόμου ὑπῆρξε μακρὰ καὶ ἐπιπικνός, δὲν ἀπέδωσε δὲ νέα εὑρήματα ἐκτὸς ἀριθμοῦ τινος ψήφων ἐκ φαγεντιανῆς εἰς σχῆμα ρόδακος, ἐπιπέδων κατὰ τὴν ἐτέραν πλευρὰν καὶ με κεντρικὴν ὀπήν, αἱ ὁποῖαι ἀνευρέθησαν κατεσπαρμέναι εἰς ὕψος 6-6.70 μ. ἄνωθεν τοῦ δαπέδου τοῦ δρόμου. Αὐταὶ εἶναι τελείως ὅμοιαι πρὸς τὰς εὐρεθείσας ἐντὸς τοῦ θαλάμου, ἡ δὲ εὐρεσις αὐτῶν ἔξω τοῦ τάφου εἶναι μία ἐπὶ πλέον ἔνδειξις τῆς διαταράξεως καὶ συλῆσεως αὐτοῦ.

Σημαντικὴ ὑπῆρξεν ὁμως ἡ ἐξακριβωσις τοῦ σχήματος τοῦ τάφου ἐν τῷ συνόλῳ αὐτοῦ (ΠΑΕ 1963, Ἄνασκαφὴ Κατσαμπᾶ, εἰκ. 1) καὶ ἡ διαπίστωσις ὅτι ὁ δρόμος δὲν ἦτο ἀνοικτὸς ἄνωθεν, ἀλλ' εἶχεν ὄροφὴν λαξευτὴν εἰς τὸν βράχον καὶ ἐλαφρῶς θολωτὴν. Τοῦτο εἶχε παρατηρηθῆ καὶ ἐκ τοῦ ἐσωτερικοῦ τοῦ τάφου κατὰ τὴν ἀνασκαφὴν τοῦ παρελθόντος ἔτους, ὁπότε ἐκαθαρίσθη μικρὸν τμήμα τοῦ δρόμου παρὰ τὴν εἴσοδον καὶ ἦλθεν εἰς φῶς μικρὸν τμήμα βράχου συμφυοῦς πρὸς τὸ τοίχωμα τοῦ δρόμου καμπτόμενον ἄνωθεν τοῦ δρόμου καὶ ἀποτελοῦν προφανῶς διατηρούμενον εἰσέτι τμήμα τῆς ὄροφῆς αὐτοῦ (βλ. Ἔργον 1963, σ. 179 εἰκ. 189). Τοῦτο ἐπεβεβαιώθη τελείως ἐφέτος, ὁπότε ἀπεκαλύφθη καὶ ἐκαθαρίσθη ἐκ τῆς πλευρᾶς τοῦ δρόμου ὀλόκληρον τόξον λαξευτοῦ βράχου ἀνοίγματος 0.90 μ. καλύπτον τὸν δρόμον ἄνωθεν (πίν. 158). Ἀσφαλῶς τοιαύτη λαξευτὴ ὄροφὴ ὑπῆρχε καθ' ὅλον τὸ μῆκος τοῦ δρόμου, ἀποδεικνύουν δὲ τοῦτο αἱ ἀκόλουθοι παρατηρήσεις. Εἰς ὕψος 6.80 μ. ἄνωθεν τοῦ δαπέδου ἡ λεῖα ἐπιφάνεια τῶν με ἐξαιρετικὴν ἐπιμέλειαν λαξευθέντων τοιχωμάτων τοῦ βράχου διακόπτεται ἀποτόμως καὶ τὸ τοίχωμα καθίσταται ἀνώμαλον καθ' ὅλον τὸ μῆκος αὐτοῦ ἀποτελουμένης οὕτω κανο-

νικῆς ζώνης φυσικοῦ βράχου πλάτους 1.55 μ., σχηματισθείσης διὰ τῆς ἀποσπάσεως καὶ πτώσεως τοῦ ἀρχικῶς συμφυοῦς τμήματος τοῦ βράχου, ὅπερ ἀπετέλει τὴν ὄροφὴν (βλ. καὶ Ἔργον 1964, σ. 130 εἰκ. 157). Παρατηρήθη ἐπίσης ὅτι ὁ δρόμος μέχρι μὲν τοῦ ὕψους 1.90 μ. (ἦτοι μέχρι τοῦ ἐπιπέδου, εἰς τὸ ὁποῖον εὐρέθησαν τὰ λίθινα καὶ πήλινα ἀγγεῖα καὶ τὸ κρανίον) εἶχε πληρωθῆ με λεπτὸν χῶμα, ἀσφαλῶς μεταφερθὲν πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον εἰς ἐποχὴν, καθ' ἣν ὁ τάφος ἐχρησιμοποιεῖτο εἰσέτι¹. Ὑψηλότερον μέχρι τῆς λήξεως τοῦ τοιχώματος, εὐρίσκοντο ἄφθονα τεμάχια μαλακοῦ βράχου (κούσκουρα), προφανῶς πεσόντα ἐκ τῆς ὄροφης.

Δὲν εἶναι μοναδικὴ ἡ περίπτωσις τοιοῦτου δρόμου κλειστοῦ ἄνωθεν. Εἰς τῶν γνωστοτέρων τάφων τῆς ὑστερομινωικῆς νεκροπόλεως τῆς Κνωσοῦ εἰς θέσιν Ζαφὲρ Παπούρα, «ὁ τάφος τῆς τριποδικῆς ἐστίας», εἶχε κατὰ τὸν Α. EVANS δρόμον μορφῆς «tunnel», τοῦ ὁποῖου μάλιστα ἡ ὄροφὴ ὑπεστυλώθη κατὰ τὴν ἀνασκαφὴν, ἔμπροσθεν τοῦ στομίου τοῦ τάφου, ἵνα μὴ καταρρεῦσῃ (βλ. EVANS, Prehist. Tombs of Knossos, σ. 34-5, εἰκ. 32). Εἶναι πιθανὸν ὅτι ἡ ἐμφάνισις τοιούτων δρόμων ἐν Κρήτῃ ὀφείλεται εἰς αἰγυπτιακὴν ἐπίδρασιν, δεδομένου ὅτι οἱ δρόμοι τῶν λαξευτῶν τάφων τοῦ Νέου Βασιλείου εἶναι ἐπίσης ὑπόγειοι, με λαξευτὴν ὄροφὴν (K. LANGE-M. HIRMER, Aegypten, σ. 74-5, πίν. 28-33).

Ὁ δρόμος ἦτο κατωφερῆς πρὸς τὸν τάφον καὶ εἶχε βάθος κατὰ μὲν τὸ ἀνατολικὸν ἄκρον τοῦ σκαφέντος τμήματος αὐτοῦ 7.90 μ., κατὰ δὲ τὸ δυτικὸν 8.98 μ. Δὲν ἀνεσκάφη δὲ καθ' ὅλον τὸ μῆκος αὐτοῦ ὁ δρόμος, ἀλλὰ μέχρι μήκους 9.30 μ. Ἦτο δὲ ἀσφαλῶς μακρότερος κατὰ τινὰ ἀκόμῃ μέτρα μέχρι τῆς εἰσόδου αὐτοῦ, ἥτις θὰ εὐρίσκετο εἰς τὸ ἀνατολικὸν ἄκρον, κατὰ τὴν κατωφερῆ πρὸς τὴν κοιλάδα τοῦ Καιράτου κλιτὺν τοῦ ὑψώματος. (Ἡ κατωφέρεια αὕτη ἦτο κατὰ τὴν ἀρχαιότητα περισσότερον ἐπικλινῆς ἢ σήμερον, ὅποτε διὰ τῶν ἰσοπεδώσεων χάριν τῆς καλλιεργείας ἐμειώθη κατὰ πολὺ ἢ κλίσις.)

Ὁ δρόμος ἔχει πλάτος 1.38 μ. πρὸ τοῦ στομίου τοῦ θαλάμου καὶ 0.95 μ. κατὰ τὸ ἀνατολικὸν ἄκρον, τὰ δὲ τοιχώματα αὐτοῦ συγκλίνουν πρὸς τὰ ἄνω ἀπέχοντα ἀλλήλων 0.90 μ. κατὰ τὸ (πρὸ τοῦ θαλάμου) ὑψηλότερον τμήμα των (πρβ. WACE, ἔ. ἀ. σ. 63, εἰκ. 68).

¹ Εἶναι γνωστὸν ὅτι κατὰ τὰς ἐκάστοτε ταφάς, μετὰ τὴν ἀρχικὴν, δὲν παρίστατο ἀνάγκη ἐκκενώσεως ὀλοκλήρου τοῦ δρόμου ἀπὸ τοῦ χῶματος καὶ διαλύσεως ὀλοκλήρου τοῦ φράγματος τῆς εἰσόδου, ἀλλ' ὅτι οἱ κηδεύοντες εἰσῆγον τὸν νεκρὸν καὶ εἰσῆρχοντο καὶ αὐτοὶ διὰ μέσου μικροῦ ἀνοίγματος τοῦ φράγματος γινομένου κατὰ τὸ ἀνώτερον τμήμα αὐτοῦ· πρβ. WACE, Ch. Tombs, σ. 133 καὶ FRÖDIN-PERSSON, Asine, σ. 358.

Τὸ φράγμα τοῦ στομίου τοῦ θαλάμου διατηρεῖτο μέχρι ὕψους 0.70 μ., πιθανῶς ὅμως ὑπῆρχεν ἀρχικῶς, διὰ μεγαλυτέραν ἀσφάλειαν, ἐξωτερικὸς ξηρολιθικὸς τοῖχος καλύπτων τὴν εἴσοδον καὶ ὀλόκληρον τὸ μέτωπον τοῦ βράχου ἄνωθεν αὐτῆς μέχρι τῆς ἐπιφανείας τοῦ ἐδάφους ὡς εἰς τάφον τῶν Δένδρων (πρβ. Α. PERSSON, *New Tombs*, σ. 61 εἰκ. 68, εἰκ. 70). Ἐνδειξὴν τοῦτου θεωρῶ τὸ ὅτι εἰς βάθος 3.50 μ. ἀπὸ τῆς ἐπιφανείας καὶ εἰς θέσιν κειμένην ἄνωθεν τοῦ στομίου τοῦ τάφου εὐρέθη μέγας σωρὸς λίθων, πιθανῶς πεσῶν ἢ καταρριφθῆς ἐκ τοιούτου ὑψηλοῦ φράγματος. Τόσον ὁ κυρίως τάφος ὅσον καὶ ὁ δρόμος δεικνύουν μεγάλης ἀναλογίας πρὸς τοὺς μυκηναϊκοὺς τάφους τῆς κυρίως Ἑλλάδος: Εἶναι δὲ τοῦτο σύμφωνον πρὸς τὰ πορίσματα τῆς ἐξετάσεως τῆς τοῦ τάφου κεραμεικῆς, ἣτις ἀνήκει εἰς τοὺς ΥΜ ΙΙΙ Α1 καὶ 2 χρόνους.

ΣΤΥΛΙΑΝΟΣ ΑΛΕΞΙΟΥ

*Ο δρόμος τοῦ τάφου Η Κατσαμπά μετὰ τοῦ διατηρουμένου τμήματος
τῆς ὀροφῆς, ὁρῶμενος ἀνωθεν.